

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/polityka-historyczna/79000,Polskie-zbiory-archiwum-Instytutu-Hoovera.html>

Ze zbiorów NAC

ARTYKUŁ

Polskie zbiory archiwum Instytutu Hoovera

Autor: KRZYSZTOF KUPEĆ 13.03.2023

W archiwum Instytutu Hoovera na Uniwersytecie Stanforda w Dolinie Krzemowej w stanie Kalifornia znajduje się niezwykle cenny korpus źródeł dotyczący dwudziestowiecznej Polski, a przede wszystkim okresu II wojny światowej.

Zbiory te są jednym z kluczowych materiałów dla badaczy zajmujących się stosunkami polsko-żydowskimi, zwłaszcza dla zagadnienia okupacji sowieckiej Kresów Wschodnich w okresie 1939-1941.

Stanford University to uczelnia prywatna, która nie tylko cieszy się renomą jednej z najlepszych w Stanach Zjednoczonych, ale jest również zaliczana do najbardziej prestiżowych wszechnic świata. Założona została pod koniec XIX stulecia przez byłego gubernatora Kalifornii Leland Stanforda i jego żonę. Patronem nowo utworzonego uniwersytetu został nieżyjący już wówczas, zmarły młodo kilka lat wcześniej na dur brzuszny syn tej pary, Leland Stanford Junior. Jego rodzice utworzyli uczelnię, „aby dzieci Kalifornii były naszymi dziećmi”, jednocześnie upamiętniając syna w pełnej nazwie uczelni: *The Leland Stanford Junior University*.

Współcześnie podzielony jest na osobne szkoły wyższe. W trzech z nich, składających się razem z czterdziestu wydziałów akademickich, kształcą się studenci na poziomie licencjackim i magisterskim, a w pozostałych czterech na poziomie magisterskim. W zeszłym roku (2019) łącznie uczęszczało tutaj ponad 17 tys. studentów.

Stanford University założony został pod koniec XIX stulecia przez byłego gubernatora Kalifornii Leland Stanforda i jego żonę. Jego patronem został nieżyjący już wówczas, zmarły młodo kilka lat wcześniej na dur brzuszny, syn tej pary, Leland Stanford Jr. Jego rodzice utworzyli uczelnię, „aby dzieci Kalifornii były naszymi dziećmi”, jednocześnie upamiętniając syna w pełnej nazwie uczelni: *The Leland Stanford Junior University*.

Fundacja przyszłego prezydenta

Jednym z najsławniejszych absolwentów tej wszechnicy był Herbert Hoover, późniejszy prezydent Stanów Zjednoczonych w latach 1929–1932. Ten inżynier górniczy, ekonomista, a wreszcie polityk, jeszcze przed prezydenturą założył w 1919 r. *The Hoover Institution on War, Revolution and Peace* jako placówkę przy Uniwersytecie Stanforda.

Celem instytucji było stworzenie zbioru książek i dokumentów dotyczących I wojny światowej, jak również udzielanej po niej pomocy humanitarnej i gospodarczej dla Europy przez USA.

Przez kolejne lata swego istnienia instytut wciąż się rozwijał i znalazły w nim miejsce również materiały poświęcone przemianom społecznym, politycznym i ekonomicznym zachodzącym w XX w. Zbiory gromadzono w bibliotece oraz archiwum. Placówka funkcjonuje do dziś, a współcześnie jest to ośrodek naukowy zajmujący się badaniami zagadnień zarówno amerykańskich, jak i międzynarodowych.

Leland Stanford, około 1890. Fot.

**Wikimedia Commons/domena
publiczna**

Polskie zbiory

Polskie zbiory Instytutu Hoovera posiadają już w literaturze przedmiotu swoje opracowania. O ich historii i zawartości pisali przede wszystkim Zbigniew L. Stańczyk, Władysław Stępiak, Mirosław Filipiak i Maciej Siekierski. Szczególnie temu ostatniemu, kuratorowi Zbiorów Europejskich w Archiwum Instytutu Hoovera, pracownikowi tej instytucji z wieloletnim stażem (od 1984 r.), zawdzięczamy wiele informacji na ten temat, zwłaszcza tych najnowszych. Obecnie dział polski to około 5 proc. całych zbiorów – 40 tys. tytułów bibliotecznych i około 400 zbiorów archiwalnych, i nadal się powiększa.

Herbert Hoover, późniejszy prezydent Stanów Zjednoczonych założył w 1919 r. *The Hoover Institution on War, Revolution and Peace* jako placówkę przy Uniwersytecie Stanforda. Celem instytucji było stworzenie zbioru książek i dokumentów dotyczących I wojny światowej, jak również udzielanej po niej pomocy humanitarnej i gospodarczej dla Europy przez USA.

Odnowiona znajomość

Pierwsze materiały z Polski trafiły do Instytutu już w okresie międzywojennym. Było to możliwe dzięki osobistej znajomości samego Herberta Hoovera z Ignacym Paderewskim. Przyszły amerykański prezydent poznał przyszłego polskiego premiera jeszcze w 1896 r. podczas tournée pianisty po USA. Młody Hoover, jeszcze uczęszczając na Uniwersytet Stanforda, zaplanował wówczas w San Jose koncert Paderewskiego, który wskutek błędnie zaplanowanego terminu nie przyniósł wystarczającego dla artysty honorarium. Pianista darował studentowi dług, a obaj spotkali się ponownie dopiero podczas konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. Hoover był wówczas dyrektorem *American Relief Administration* – federalnej agencji niosącej wsparcie wyniszczonej przez wojnę Europie, a Paderewski reprezentował Polskę już jako premier, jednocześnie pełniąc także funkcję ministra spraw zagranicznych. Dzięki konferencji i spotkaniu II Rzeczpospolita otrzymała pomoc materialną od USA, tak bardzo potrzebną po zniszczeniach Wielkiej Wojny, a pierwsze materiały z Polski zaczęły być dostarczane do zbiorów Instytutu Hoovera. Były to przede wszystkim książki i czasopisma, jak również archiwalia dotyczące rozwoju społeczno-politycznego odrodzonego państwa. Przekazywał je wówczas warszawski księgarz i wydawca Stanisław Jan Arct, który po przerwie wywołanej II wojną światową, przekazywał je dalej już w realiach Polski Ludowej. Materiały polskie w zbiorach Instytutu Hoovera to jednak przede wszystkim korpus źródeł z lat 1939–1945, ponieważ zbiory z czasów wojennych to część szczególnie cenna.

Akademia ku czci zmarłego prezesa Towarzystwa Polsko-Amerykańskiego Leona Kotnowskiego, siedziba Towarzystwa w Warszawie, 16 marca 1936. Widocznymi: ambasador USA w Polsce John Cudahy (przemawia), prezes Polsko-Amerykańskiej Izby Handlowej August Zaleski (2. z prawej), wiceprezes Polsko-Amerykańskiej Izby Handlowej Stanisław Arct (1. z prawej). Z boku stoi udekorowany kirem oraz flagami polską i amerykańską portret zmarłego Leona Kotnowskiego. Ze zbiorów Narodowego Archiwum Cyfrowego

Były prezydent zaproponował słynnemu już wówczas kurierowi podróż do Europy w charakterze przedstawiciela Instytutu Hoovera. Miał on zaoferować polskim przedstawicielom politycznym, wojskowym i społecznym, znajdującym się wówczas poza krajem, możliwość złożenia wytworzonych przez siebie materiałów w instytucie. Karski podjął się nowego zadania, a jego misja zakończyła się sukcesem.

Pomoc słynnego kuriera

Znów zdecydowała osobista znajomość Herberta Hoovera. Przekazanie polskich materiałów z okresu II wojny do kalifornijskiego instytutu zawdzięczamy tym razem jego kontaktowi z Janem Karskim. W tym czasie kurier Polskiego Państwa Podziemnego był już autorem książki o swojej wojennej misji. *Courier from Poland: The Story of a Secret State* ukazała się w Bostonie w listopadzie 1944 r. stając się bestsellerem, jednocześnie czyniąc z jej autora postać rozpoznawalną.

Hoover znał już także Karskiego jako sekretarza Jana Ciechanowskiego, ambasadora RP w Waszyngtonie. Były prezydent zaproponował słynnemu już wówczas kurierowi podróż do Europy w charakterze przedstawiciela Instytutu Hoovera. Miał on zaoferować polskim przedstawicielom politycznym, wojskowym i społecznym, znajdującym się wówczas poza krajem, możliwość złożenia wytworzonych przez siebie materiałów w instytucie. Karski podjął się nowego zadania, a jego misja zakończyła się sukcesem. Między innymi, efektem jego spotkań z gen. Władysławem Andersem było przejęcie dokumentacji Biura Dokumentów II Korpusu Polskiego. Zbiór ten stał się jednym z trzech depozytów, obejmujących najważniejsze materiały dotyczące spraw polskich z okresu II wojny światowej.

Herbert Hoover, 1915. Fot. Wikimedia Commons/domena publiczna

COFNIJ SIĘ